

DOI: [10.32702/2307-2105-2021.10.79](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.10.79)

УДК 364.3(100)

С. В. Мішина,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри соціальної економіки,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків
ORCID ID: 0000-0003-4925-5998*

О. Ю. Мішин,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, м. Харків
ORCID ID: 0000-0003-1687-4805*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ

S. Mishyna,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Economy,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv*

O. Mishyn,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International
Economic Relations, Simon Kuznet Kharkiv National University of Economics, Kharkiv*

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN PROVIDING SOCIAL BENEFITS

Уточнено визначення та сутність поняття "соціальні виплати" за рахунок визначення його місця в системі понять теорії соціального забезпечення та його розуміння як узагальнюючого поняття, яке включає усі види виплат у грошовій і натуральній формах, що мають соціальний характер і спрямовані на захист населення від усіх видів соціальних ризиків. Проаналізовано статистичні дані щодо кількості отримувачів соціальних виплат, їх розмірів та динаміки у таких країнах, як: Японія, Швеція, США, Німеччина, Угорщина. Розглянуто види соціальних виплат й виокремлено та обґрунтовано характерні риси систем надання соціальних виплат у цих країнах.

Уточнено підхід щодо впровадження зарубіжного досвіду надання соціальних виплат в Україні за рахунок обґрунтування напрямів його застосування на основі аналізу статистичних даних країн, досвід яких є доцільним для використання, що сприятиме підвищенню впорядкованості процедури надання соціальних виплат та забезпеченню її адресності, справедливості, своєчасності та ефективності. Серед напрямів використання зарубіжного досвіду надання соціальних виплат в Україні виділено: приведення розміру соціальних виплат у відповідність реальним потребам їх отримувачів; впровадження системи загальнообов'язкового медичного страхування; охоплення системою соціальних виплат виключно того населення, яке не має засобів для існування та можливостей для отримання заробітку; забезпечення адресності і справедливості надання соціальних виплат за рахунок посилення контролюючих функцій органів соціального інспектування; урізноманітнення виплат з безробіття, що обумовлює індивідуальний підхід та високий рівень захищеності від безробіття людей, які не мають альтернативних джерел доходів; надання соціальної допомоги в натуральній формі та у вигляді участі в тимчасових соціальних програмах, що передбачають не тільки соціальну підтримку, а й працевлаштування та професійний розвиток; забезпечення єдності та впорядкованості

соціального законодавства за рахунок розробки єдиного Соціального кодексу. Перспектива подальших наукових досліджень у даному напрямі полягає у розробці механізму реформування системи соціальних виплат на засадах успішних зарубіжних практик розвитку соціальної сфери.

The definition and essence of the concept of “social benefits” are clarified by substantiating its place in the system of concepts of social security theory and its understanding as a generalizing concept, which includes all types of payments in cash and in kind, social in nature are aimed at protecting the population from all types of social risks. Statistics on the number of recipients of social benefits, their size and dynamics in countries such as Japan, Sweden, USA, Germany, Hungary are analyzed. The types of social benefits are considered, the characteristic features of the systems of social benefits in these countries are identified and substantiated.

The approach to the introduction of foreign experience in providing social benefits in Ukraine by justifying the directions of its application based on the analysis of statistical data of countries whose experience is determined to be useful, which will help improve the orderliness of the procedure for providing social benefits and ensure its targeting, fairness, timeliness and efficiency. Among the areas of use of foreign experience in providing social benefits in Ukraine are: bringing the amount of social benefits in line with the real needs of their recipients; introduction of a system of compulsory health insurance; coverage by the system of social benefits only of the population that does not have the means of subsistence and opportunities to earn money; ensuring the targeting and fairness of social benefits by strengthening the supervisory functions of social inspection bodies; expanding the variety of unemployment benefits, which leads to an individual approach and a high level of protection against unemployment of people who do not have alternative sources of income; provision of social assistance in kind and in the form of participation in temporary social programs, providing not only social support, but also employment and professional development; ensuring the unity and orderliness of social legislation through the development of a unified social code. The prospect of further research in this direction is to develop a mechanism for reforming the system of social benefits on the basis of successful foreign practices in the development of the social sphere.

Ключові слова: *система надання соціальної допомоги; соціальні виплати; соціальна допомога; соціальний захист; соціальне забезпечення; соціальне інспектування.*

Keywords: *system of providing social assistance; social payments; social assistance; social protection; social security; social inspection.*

Постановка проблеми. Належний рівень соціальних виплат, низький рівень бідності, розвиток соціальної політики держави, забезпечення високого рівня соціального захисту, як на державному, так і на регіональному рівнях є ознакою соціально орієнтованої держави. Соціальна орієнтованість державної політики є запорукою соціальної стабільності у суспільстві та високого рівня життя населення, проте вимагає від держави значних витрат та ефективних управлінських рішень в сфері використання коштів. Саме тому актуальності набувають питання надання соціальних виплат на засадах цільового підходу, принципів справедливості, адресності, ефективності, оперативності. В Україні ці принципи надання соціальної допомоги часто не реалізуються в повній мірі, рівень соціальних виплат є заниженим і таким, що не відповідає реальним потребам соціально незахищених верств населення. Україну не можна вважати соціально орієнтованою державою. Постійний брак коштів на розвиток соціальної сфери, їх неефективне використання, відсутність збалансованого, зрозумілого для отримувачів виплат соціального законодавства вимагають негайного реформування української системи надання соціальних виплат. Реформи в системі надання соціальних виплат доцільно здійснювати на засадах успішного зарубіжного досвіду. Корисним для української практики в сфері соціального забезпечення є досвід європейських країн, Японії, США, економіка яких є соціально орієнтованою. Цим і обумовлена актуальність застосування міжнародного досвіду у вітчизняній практиці надання соціальних виплат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади до визначення сутності соціальних виплат та соціальної допомоги знайшли відображення у працях таких науковців, як: М. Бойко [1], Т. Велисар [2], В. Вігер [3], А. Колодій та А. Олійник [4]. В. Мандибура [5].

Не зважаючи на значну кількість наукових праць з питань надання соціальних виплат, соціального захисту та соціального забезпечення, дослідження потребують питання обґрунтування вибору успішного міжнародного досвіду, європейського, американського, японського.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є уточнення науково-практичних засад застосування зарубіжного досвіду надання соціальних виплат в Україні.

Для досягнення мети були поставлені і вирішені такі завдання: уточнити сутність поняття “соціальні виплати” та його взаємозв’язок з іншими поняттями, що застосовуються у соціальній сфері; розглянути види та розміри соціальних виплат, що надаються у зарубіжних країнах; проаналізувати європейський, японський та американський досвід надання соціальних виплат населенню та проаналізувати можливості його застосування в українській системі соціального захисту.

Виклад основного матеріалу. В Україні, як і в зарубіжній практиці використовуються різні поняття: “соціальний захист”, “соціальне забезпечення”, “соціальна допомога”, “соціальні виплати”. Часто в літературі ототожнюються деякі поняття. Як на нашу думку, їх слід розрізняти задля уточнення термінологічного апарату та забезпечення реальної можливості для удосконалення системи надання соціальних виплат.

Як на нашу думку, соціальне забезпечення – це система протидії соціальним ризикам з метою зниження або запобігання їх дії на процес розширеного відтворення населення. Виходячи з такого розуміння соціального забезпечення, як системи протидії проявам абсолютно усіх соціальних ризиків, зазначимо, соціальне забезпечення є узагальнюючим поняттям і реалізується у формі соціальних гарантій, соціального захисту та соціальної підтримки. Соціальні гарантії визначають рівень соціальних виплат. Соціальний захист передбачає заходи, спрямовані на протидію ризикам, пов’язаним з хворобою, інвалідністю, безробіттям, а отже і відповідні соціальні виплати. Соціальна підтримка передбачає надання соціальної допомоги, соціальних пільг та субсидій у будь-якій формі (натуральній чи грошовій).

Як на нашу думку, доцільним є розгляд соціальної допомоги, як різних форм виплат. Такої точки зору дотримуються вчені, як М. Бойко [1], Т. Велисар [2], В. Вітер [3], В. Мандибура [4], А. Колодій та А. Олійник [5]. При цьому автори розділяють точку зору таких вчених, як Т. Велисар [2], В. Вітер [3], В. Мандибура [4] щодо віднесення до соціальної допомоги усіх видів виплат, як в грошовій, так і в натуральній формі. Тому, як на нашу думку, під соціальною допомогою слід розуміти регламентовані законодавством виплати в грошовій і натуральній формі, що мають соціально-аліментарний характер і надаються громадянам, що опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок впливу соціальних ризиків, з метою їх матеріальної підтримки і забезпечення гарантованого державою прожиткового мінімуму.

Соціальні ж виплати опосередковують процес реалізації усіх форм соціального забезпечення, а саме соціального захисту, соціальної підтримки та надання соціальних гарантій, шляхом надання виплат у грошовій та натуральній формах. Отже, як на нашу думку, соціальні виплати – це виплати у грошовій і натуральній формі, що мають соціальний характер і надаються у рамках забезпечення соціальних гарантій та реалізації соціального захисту й соціальної підтримки населення.

Уточнено сутність поняття “соціальні виплати” за рахунок визначення його місця в системі понять теорії соціального забезпечення та його розуміння як узагальнюючого поняття, що включає усі види виплат у грошовій і натуральній формах, що мають соціальний характер і спрямовані на захист населення від абсолютно усіх видів соціальних ризиків.

Уточнення теоретичних засад надання соціальних виплат є підставою для розгляду можливостей розвитку практичних засад її надання.

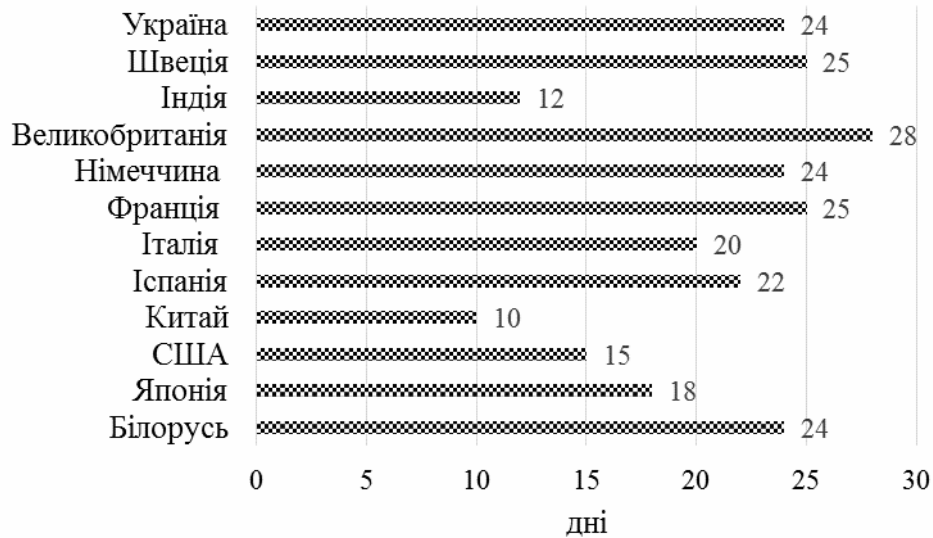
У зв’язку з цим розглянемо особливості реалізації соціальної політики у різних країнах світу.

Цікавим є факт та тривалість надання соціальних відпусток в європейських країнах. Інформація щодо надання та тривалості відпусток по хворобі, догляду за дитиною, по вагітності і пологам наведено у табл. 1 на основі опрацювання джерела [7].

Таблиця 1.
Тривалість різних видів відпусток в європейських країнах

Вид відпусток	Німеччина	Франція	Великобританія	Україна
Відпустка по хворобі (лікарняний)	Тривалість відпустки 78 тижнів, оплата 100 % від заробітної плати	Тривалість відпустки 26 тижнів, оплата 50 % від заробітної плати	До 28 тижнів фіксованої допомоги	До 4 місяців. Оплата лікарняного залежить від стажу роботи
Відпустка по догляду за дитиною	156 тижнів	156 тижнів	по 18 тижнів відпустки кожному з батьків	156 тижнів
Відпустка по вагітності і пологам	14 тижнів	16 тижнів	52 тижні	18 тижнів

Відпустка по догляду за дитиною в Україні знаходиться на рівні інших європейських держав, по вагітності і пологам більшою тривалістю є у Великобританії. Тривалість оплачуваної відпустки, яка надається найманним працівникам є різною залежно від країни (рис. 1).

Рис. 1. Мінімальна тривалість оплачуваної відпустки в різних країнах світу [7]

За даними рис. 1 найменша тривалість оплачуваної відпустки у Китаї (10 днів) та в Індії (12 днів). Найбільша тривалість відпустки у Великобританії (28 днів). Трудове законодавство в Україні є доволі лояльним до найманих працівників, про що і свідчать дані табл. 1 і рис. 1.

Більш складною ситуація є в соціальній сфері, оскільки недосконалою є система надання соціальних виплат, низьким є рівень соціальної допомоги, часто не реалізуються у повній мірі принципи ефективності, адресності та своєчасності надання соціальних виплат. У зв'язку з цим доцільним є розгляд можливостей застосування японського, американського, угорського, шведського та німецького досвіду надання соціальних виплат в Україні.

Перелік країн, наведений у табл. 2, обумовлений успішністю їх досвіду організації надання соціальних виплат.

Міжнародний досвід має неабияке значення для розвитку української системи надання соціальних виплат. Його застосування не можливе без детального аналізу успішних міжнародних практик надання соціальних виплат та аналізу соціальної статистики зарубіжних країн.

Таблиця 2.

Порівняльна характеристика організації систем соціальних виплат в зарубіжних країнах

Ознака для порівняння	Німеччина	Швеція	Японія	Угорщина	США
1. Загальна характеристика	Високий рівень організації надання соціальної допомоги. Розміри соціальної допомоги встановлюються з урахуванням реальних потреб їх отримувачів. Впорядкованість соціального законодавства за рахунок наявності єдиного Кодексу соціального права (Соціального кодексу). Значна увага до проблем біженців	Виплата соціальної допомоги спрямована на досягнення соціального благополуччя і забезпечує зайнятість на рівні 90 %. 80 % населення отримують соціальну допомогу	Уніфікація різних форм страхування здоров'я і пенсійного забезпечення задля створення належних умов життя для різних категорій населення. Високий рівень соціального захисту осіб похилого віку і дітей. Захист дитинства і сприяння зростанню народжуваності	Система соціального захисту включає соціальне страхування (пенсійне, з безробіття) та програми, засновані на принципах соціальної допомоги. Наявність розвиненої обов'язкової безкоштовної для населення системи медичного страхування	Соціальну допомогу отримують бенефіціари та члени їх сімей, які не мають інших джерел доходів та можливостей працювати. В США високий рівень соціального захисту, що передбачає ще й наявність соціальних програм, спрямованих на боротьбу з бідністю
2. Джерело фінансування соціальної допомоги	Бюджети федеральних земель та муніципалітети	Бюджети місцевих органів самоуправління	Фонди соціального страхування. Податкові відрахування	Бюджети місцевих та центральних органів влади	Державний бюджет, бюджети штатів
3. Правова основа (основний законодавчий акт)	Федеральний закон про соціальну допомогу, Кодекс соціального права	Закон про соціальне забезпечення	Закон про соціальну допомогу	Акт про соціальний захист	Конституція
4. Види соціальних виплат	Базова соціальна допомога для літніх і непрацездатних людей; підтримка дітей та молоді; житлова допомога; допомога на дітей; допомога біженцям; допомога безробітним;	Виплати по хворобі; з інвалідності; за віком; самотнім людям; сім'ям; дітям; з безробіття; на утримання житла; соціальним ізгоям	Допомога по старості; по хворобі і за станом здоров'я; по втраті годувальника; з безробіття; сімейна допомога; допомога по інвалідності; у зв'язку з виробничими травмами; на житло	Регулярна соціальна допомога; допомога на оплату медичних послуг; на житло; тимчасова допомога; допомога на поховання; доплати безробітним; регулярні допомоги дітям	Соціальна допомога по старості і втраті годувальника, у тому числі і пенсійні виплати; допомога на виживання; страховка по інвалідності; різні види допомоги з безробіття

Розглянемо послідовно досвід соціального забезпечення серед країн, наведених у табл. 2.

Швеція – це країна з найвищим рівнем організації системи соціальних виплат і найвищим рівнем зайнятості населення у світі. Соціальна політика у Швеції охоплює освіту, медицину, виплати дітям аж до 16 років, виплати по хворобі. Витрати на соціальний захист у Швеції перевищують 40 % ВВП [8]. В Швеції найвищий рівень соціальних виплат. Динаміка виплат за останнє десятиріччя є позитивною (табл. 3). Дані щодо виплаченої соціальної допомоги в Швеції в 2011 – 2020 роках наведено у табл. 3 на основі опрацювання джерела [9].

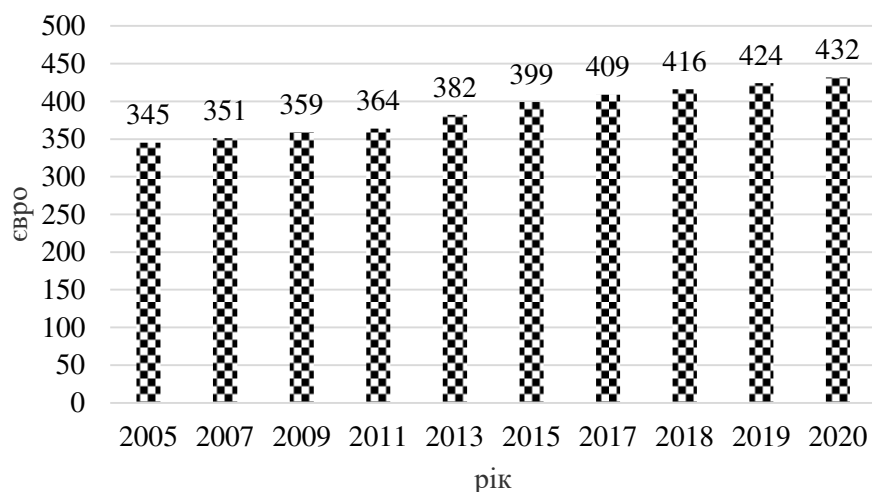
Таблиця 3.
Дані щодо виплаченої соціальної допомоги в Швеції [9]

Рік	Кількість отримувачів допомоги, осіб	Відсоток домогосподарств, які отримують допомогу, %	Тривалість надання допомоги, місяців	Виплачена допомога, млн. крон		Середньомісячна допомога у цінах 2020 року	
				в поточних цінах	у цінах 2020 року	в кронах	в євро
2011	236195	5,4	6,5	11268	11154	7936	793,6
2012	225232	5,2	6,5	10621	11355	7742	774,2
2013	225801	5,1	6,5	10689	11433	7788	778,8
2014	226400	5,1	6,4	10522	11275	7790	779,0
2015	226671	5,1	6,3	10592	11355	7897	789,7
2016	220095	5,0	6	10574	11225	8111	811,1
2017	215258	4,7	6,4	10691	11150	8137	813,7
2018	206519	4,4	6,6	11182	11438	8412	841,2
2019	202173	4,3	6,9	11610	11668	8407	840,7
2020	198514	4,2	7,1	11956	11956	8444	844,4

Середньомісячна допомога у цінах 2020 року в євро порахована по курсу 1 крона: 0,1 євро. В 2020 році порівняно з 2011 роком середньомісячна сума соціальних виплат збільшилася на 14,16 % [9]. Якщо дані порівнювати з Німеччиною, то темпи приросту за цей період у Німеччині склали 18,68 % (на основі опрацювання джерел [10]). В той час розмір соціальної допомоги в Німеччині майже в 2 рази менший, ніж у Швеції. Німеччина є країною з високим рівнем розвитку економіки, а отже і можливостями для фінансування соціальної сфери. У Німеччині не найвищий рівень соціальних виплат, проте такий, що відповідає реальним потребам їх отримувачів. Дані щодо динаміки соціальних виплат у Німеччині наведено у табл. 4 і на рис. 2.

Таблиця 4.
Темпи зростання базової соціальної допомоги в Німеччині, % (на основі джерела [10])

Рік	Сума базової соціальної допомоги для літніх і непрацездатних людей	Темпи зростання, %	
		базові	ланцюгові
2005	345	100,00	100,00
2007	351	101,74	101,74
2009	359	104,06	102,28
2011	364	105,51	101,39
2013	382	110,72	104,95
2015	399	115,65	104,45
2017	409	118,55	102,51
2018	416	120,58	101,71
2019	424	122,90	101,92
2020	432	125,22	101,89

Рис. 2. Динаміка базової соціальної допомоги в Німеччині [10]

Динаміка соціальної допомоги в Німеччині є позитивною, проте не значною. В 2020 році порівняно з 2005 роком виплати зросли на 25,22%. Ланцюгові темпи зростання найбільшими були в 2013 та 2015 роках.

Рівень ланцюгових темпів приросту базової соціальної допомоги в інші періоди часу був у діапазоні від 1 до 2 % (табл.). Проте, навіть невисокі темпи зростання соціальної допомоги у Німеччині є виправданими, оскільки дозволяють задовольнити потреби їх отримувачів. Про що і свідчить табл. 5.

Таблиця 5.
Дані щодо задоволення потреб отримувачів базової соціальної допомоги в Німеччині [11]

Потреби отримувачів допомоги	Розмір допомоги, євро	Структура витрачання допомоги, %
Загальний розмір	432	100
Їжа, безалкогольні напої	150,60	34,86
Дозвілля, відпочинок, культура	41,43	9,59
Телекомунікації	38,62	8,94
Одяг, взуття	37,84	8,76
Проживання, електроенергія, ремонтні роботи	38,32	8,87
Предмети побуту, побутові прилади	26,61	6,16
Інші товари та послуги	34,26	7,93
Транспорт	35,99	8,33
Гігієна	16,42	3,80
Громадське харчування, проживання не вдома	10,76	2,49
Розвиток, освіта	1,12	0,26

Структура витрачання базової соціальної допомоги включає навіть такі статті, як дозвілля, громадське харчування, розвиток та освіта. Проте, їх питома вага не є значною. В Україні допомога непрацездатним людям обмежується прожитковим мінімумом для непрацездатних громадян. У грудні 2020 року така допомога складала 1769 грн.; а з 1 грудня 2021 року становитиме 1934 грн, в євро вона складе відповідно близько 52 та 62 євро [16]. Порівняно з Німеччиною це відповідно менше в 2020 році у 8 разів, а у 2021 році – у 7 разів. Зростання на 10 євро прожиткового мінімуму для непрацездатних громадян в Україні пов'язано не тільки з його збільшенням в абсолютному виразі, а й зі зміною курсу євро. Тому актуальним напрямом удосконалення системи соціальних виплат в Україні є приведення розміру соціальних виплат у відповідність реальним потребам їх отримувачів.

Вдалим щодо реалізації соціальної політики є і досвід Японії, що підтверджується в табл. 6.

Таблиця 6.
Статистичні дані щодо соціального забезпечення в Японії в 2018 році [12]

Префектури (адміністративні одиниці) в Японії	Середньомісячна кількість домогосподарств, що отримують соціальну допомогу, в розрахунку на 1000 домогосподарств	Розмір виплат на одну особу, охоплену Японською асоціацією медичного страхування,	
		в єнах	в євро
Вся Японія	30,70	170261	1311,01
Хоккайдо	50,50	183699	1414,48
Аоморі	47,16	176421	1358,44
Івате	21,42	174100	1340,57
Міягі	23,25	176567	1359,57
Акіта	29,46	202786	1561,45
Ямагата	16,33	187086	1440,56
Фукусіма	18,91	177226	1364,64
Ібаракі	19,80	160593	1236,57
Тотігі	21,70	168883	1300,40
Гумма	16,15	169179	1302,68
Сайтама	25,11	161328	1242,23
Тіба	25,89	161917	1246,76
Токіо	34,75	168937	1300,81
Канагава	30,00	164512	1266,74
Ніїгата	19,25	168463	1297,17
Тояма	8,07	160913	1239,03
Ісікава	13,67	168034	1293,86
Фукуй	12,13	164885	1269,61
Яманасі	17,27	172582	1328,88
Нагано	11,12	160447	1235,44
Гіфу	12,86	168533	1297,70
Сідзуока	17,45	162204	1248,97
Айті	19,97	167544	1290,09
Міе	17,51	160268	1234,06

Сіґа	15,30	157157	1210,11
Кіото	37,20	160604	1236,65
Осака	56,65	168874	1300,33
Хіого	34,11	169724	1306,87
Нара	28,25	162647	1252,38
Вакаяма	32,30	167225	1287,63
Тотторі	25,68	182592	1405,96
Сімане	17,17	187454	1443,40
Окаяма	24,71	173418	1335,32
Хіросіма	26,64	166299	1280,50
Ямаґуті	20,20	179444	1381,72
Токушіма	34,66	188428	1450,90
Каґава	20,78	183510	1413,03
Ехіме	29,48	173367	1334,93
Коті	47,14	181722	1399,26
Фукуока	43,38	176240	1357,05
Саґа	21,46	200913	1547,03
Наґасакі	38,80	174894	1346,68
Кумамото	27,59	182798	1407,54
Ойта	32,93	174513	1343,75
Міядзакі	30,88	167835	1292,33
Каґошіма	32,72	169843	1307,79
Окінава	51,56	158339	1219,21

Підтвердженням вдалої соціальної політики в Японії є низький рівень безробіття та доволі високий рівень соціального захисту населення. Так, рівень безробіття в Японії в червні 2021 року склав 2,8 % [12]. Не зважаючи на це, доволі високим є розмір соціальної допомоги, що надається в Японії. Розгляду заслуговує і система медичного страхування в Японії.

Виплати з медичного страхування в Японії в євро (табл. 6) пораховано виходячи з поточного курсу 0,77 євро за 100 японських єн. Такі розрахунки є приблизними, проте дозволяють порівнювати статистичними показниками Японії з показниками інших європейських країн. Для Японської системи соціального захисту характерний високий рівень розвитку медичного страхування, у рамках якого у 2018 році розмір виплат на одну особу коливався від 1219 до 1561 євро за даними табл. 6.

Вдалою практика медичного страхування є в Німеччині та Угорщині. Медичне соціальне страхування в Угорщині є абсолютно безкоштовним для населення і фінансується за рахунок держави Така практика є доцільною для впровадження в Україні. Якщо аналізувати можливість застосування угорського досвіду в Україні, то його прийнятність обумовлена тим, що в умовах низького рівня доходів населення доцільним є державне фінансування медичного страхування.

В Угорщині рівень безробіття у червні 2021 року склав 4 % [13]. Це значення нижче за природний рівень безробіття. У той же час не найвищий, проте доволі значний відсоток ВВП в Угорщині спрямовується на фінансування соціальних виплат (табл. 7).

Таблиця 7.
Загальні дані щодо надання соціальних виплат в Угорщині [13]

Рік	Соціальні виплати у відсотках від ВВП	Виплата сімейних допомог у відсотках від ВВП	Середньомісячний відсоток пенсійних та інших соціальних виплат від чистого заробітку
2000	19,2	1,6	59,1
2001	18,7	1,5	59,1
2002	19,7	1,5	57,3
2003	20,5	1,6	56,8
2004	20,0	1,6	60,0
2005	20,9	1,5	61,1
2006	21,4	2,1	62,3
2007	21,6	2,0	66,8
2008	21,9	2,1	69,1
2009	22,3	2,2	67,2
2010	21,8	2,1	65,1
2011	21,2	2,0	64,7
2012	21,0	1,9	67,0
2013	20,5	1,8	67,6
2014	19,5	1,7	67,6
2015	18,7	1,6	66,8
2016	18,5	1,6	63,7

2017	17,9	1,5	58,3
2018	17,1	1,4	55,1
2019	16,3	1,4	51,8
2020	..	1,4	49,7

В Угорщині має місце середній рівень соціальних виплат, про що свідчить їх відсоток у ВВП. У 2019 році він склав 16,3 % [13]. Успішними є практики надання соціальної допомоги у натуральній формі. Так структура соціальної допомоги в Угорщині у 2019 році наведена на рис. 3.

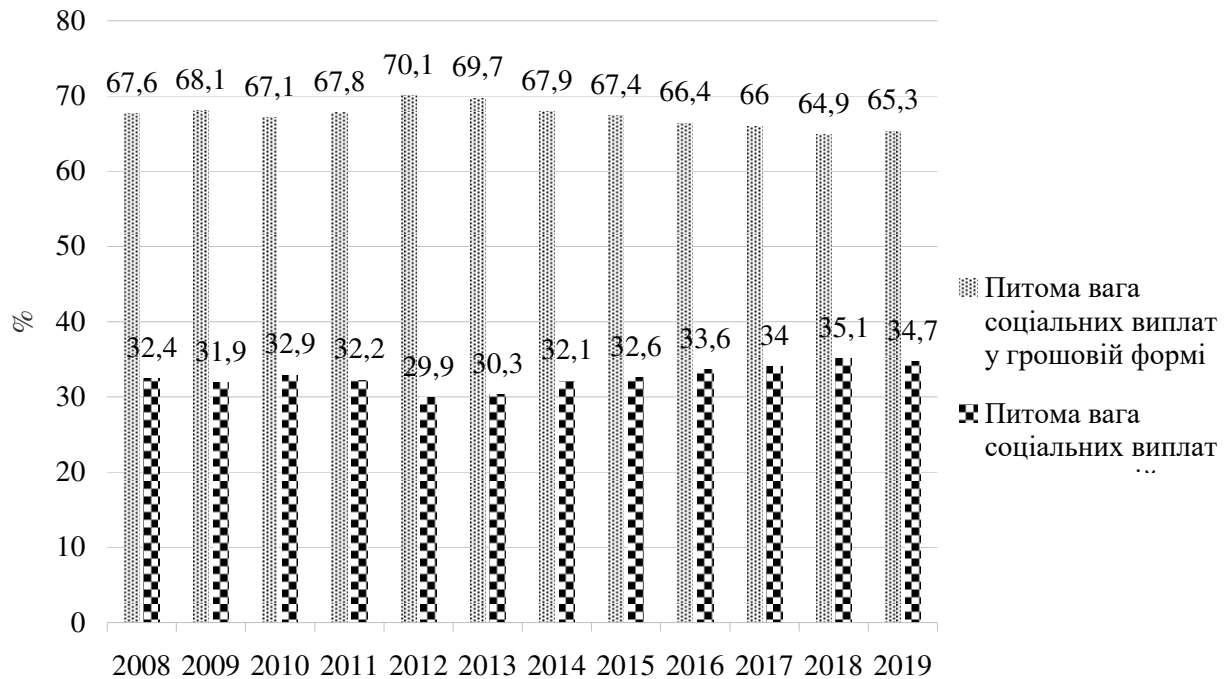

Рис. 3. Структура соціальної допомоги в Угорщині за формами її виплати, % [13]

Питома вага соціальної допомоги, що надається у натуральній формі, в Угорщині є доволі високою. Такий досвід соціального захисту доцільний для використання і в Україні.

Німецький досвід цікавий наявністю єдиного Соціального кодексу (Кодексу соціального права), кожен розділ якого присвячено окремому виду соціальної допомоги. Кодекс соціального права у Німеччині носить назву “Sozialgesetzbuch” і складається з 12 розділів, що регламентують окремі види соціального забезпечення. В Україні ж існує дуже велика кількість законодавчих і нормативних актів, що регулюють різні види соціальних виплат. Отримувачам соціальних виплат в Україні доволі складно знайомитися з соціальним законодавством.

Цікавим для України буде і впровадження програмно-цільового принципу надання соціальної допомоги. В Німеччині є три види соціальних програм, які доцільні для застосування і в Україні, оскільки в їх рамках надається не тільки фінансова підтримка, а й підтримка в питаннях працевлаштування та професійного розвитку особистості. Прикладом таких програм є тимчасові програми для біженців та іноземців у Німеччині [6]:

1) “Freiwilliges Soziales Jahr” (FSJ) – “Добровільний соціальний рік”. Метою цієї державної програми є надання молоді можливості застосовувати навички соціальної роботи і вивчати німецьку мову. FSJ розрахована на людей у віці від 18 до 26 років включно. Тривалість програми складає 12 місяців, але за бажання її можна продовжити до 18 місяців. Під час практики учасникам виплачують грошову винагороду, яке, безумовно, менше мінімальної зарплати, але дає можливість окупити перебування на території Німеччини. Учасникам програми надається: мебльована кімната, харчування або компенсація цих витрат; медична, пенсійна страховка, страховка з безробіття, від нещасних випадків; 26 робочих днів оплачуваної відпустки; кишенькові витрати (200-300 євро на місяць); п'ять безкоштовних семінарів з історії Німеччини, її культури та німецької мови, що зараховуються у робочий час. Вимоги до учасників програми: базовий рівень знання німецької мови A2, навички роботи у соціальній сфері. Сфера працевлаштування: в амбулаторіях; будинках дитини; клініках; будинках для літніх людей; інших соціальних закладах;

2) “Freiwilliges Ökologisches Jahr” (FÖJ) – “Добровільний екологічний рік”. Це німецька державна волонтерська програма, у рамках якої молодь може взяти участь в екологічних проектах при цьому вдосконалюючи знання німецької мови. Волонтери можуть працювати від 38 до 40 годин на тиждень, враховуючи обов'язкові семінари, які зараховуються як робочий час. Учасникам оплачують проїзд до місця проведення семінару, проживання та культурну програму. А також надають: кишенькові витрати 180 до 300 євро на місяць; безкоштовне харчування; пенсійну, медичну страховку, страховку від безробіття та нещасних випадків; 26 днів оплачуваної відпустки; уніформу. Умови участі у програмі: вік від 16 до 27 років; повна вища освіта; базові знання німецької мови; комунікабельність. Учасники програми можуть: займатися екологічним вихованням неповнолітніх; доглядати за екосистемами, працювати зі спеціальним обладнанням або

географічними картами; доглядати за тваринами і рослинами в заповідниках; займатися сільським, лісовим господарств; займатися проектами по захисту атмосфери; працювати в лабораторіях;

3) “Au Pair” – “Допомога по господарству”. Це культурна та освітня програма обміну, завдяки якій можна рік проживати в сім’ї, вчити мову і виконувати певні обов’язки. В обов’язки учасника програми входить: одягання і вмивання дітей, годування та ігри з ними; розробка розважальних програм; супровід дітей в школу, в дитячий сад і на гуртки; допомога дітям при виконанні домашніх завдань; підтримання порядку в дитячій кімнаті.

В США застосовуються різні види тимчасових соціальних програм, такі як: тимчасова фінансова допомога для малозабезпечених громадян; додатковий соціальний дохід; американська програма пільгової покупки товарів; спеціальна додаткова програма харчування для жінок, немовлят і дітей; харчування для дітей; освітній грант від держави; програма медичного страхування дітей; медікейд; освітня програма для дітей “Гарний початок”.

В Україні допомога з малозабезпеченості надається виключно у грошовій формі і не передбачає натуральної форми та соціальних програм. Як на нашу думку, це обмежує її підтримуючий характер.

США – це країна з високий рівнем соціального захисту від безробіття і, водночас, з обмеженою кількістю отримувачів допомоги. Її отримати можуть тільки ті громадяни, які не здатні себе утримувати власними силами, не мають альтернативних джерел доходів. В США в кожному штаті існує значна кількість різних видів допомоги з безробіття. Так, в штаті Нью-Йорк існує 6 видів допомоги з безробіття [14]:

1) страхові виплати з безробіття (Unemployment Insurance, UI). За цією програмою допомога виплачується безробітним, що в останні 18 місяців працювали в штаті Нью-Йорк. Щотижнева допомога становить 100-500 доларів на тиждень, залежно від колишнього розміру заробітної плати. Термін отримання допомоги не більше ніж 25 тижнів, поки не буде знайдена робота;

2) виплати з безробіття у зв’язку з надзвичайною ситуацією, пов’язаною з пандемією (Pandemic Unemployment Assistance, PEUC). Безробітний може отримувати ці виплати, якщо виплати за іншими тимчасовими програмами з безробіття він уже вичерпав. Максимальна тривалість таких виплат 53 тижні;

3) програма додаткових виплат (Extended Benefits, EB). Право на отримання допомоги має безробітний після вичерпання пільг за програмами UI і PEUC;

4) допомога з безробіття у зв’язку з пандемією (Pandemic Unemployment Assistance, PUA) Програма призначена для зайнятих неповний робочий день, самозайнятих працівників, незалежних підрядників і осіб, які останнім часом не працювали.. Максимальна тривалість отримання допомоги 79 тижнів. Розмір виплат залежить від колишнього заробітку;

5) федеральна допомога з безробіття в зв’язку з пандемією (Federal Pandemic Unemployment Compensation, FPUC). Програма діє до 6 вересня 2021 року. Розмір виплат становить 300 доларів на тиждень додатково до стандартних виплат за програмами UI або PUA;

6) виплати з безробіття для осіб з різними джерелами доходів (Mixed Earner Unemployment Compensation, MEUC). Виплати надаються у розмірі 100 доларів на тиждень, якщо крім заробітної плати безробітний отримував більше 5000 доларів від самозайнятості або роботи незалежним підрядником.

В США отримувачі допомоги, якщо для цього є дійсно вагомі підстави, можуть одночасно отримувати декілька видів допомоги з безробіття, або ж отримувати у випадку закінчення терміну одного виду допомоги інший вид. Отримувачами соціальної допомоги в США є як соціально незахищені громадяни, так і члени їх родин у випадку відсутності у них інших джерел коштів для існування.

Кількість отримувачів допомоги із соціального забезпечення в США у червні 2021 року наведено на рис. 4.

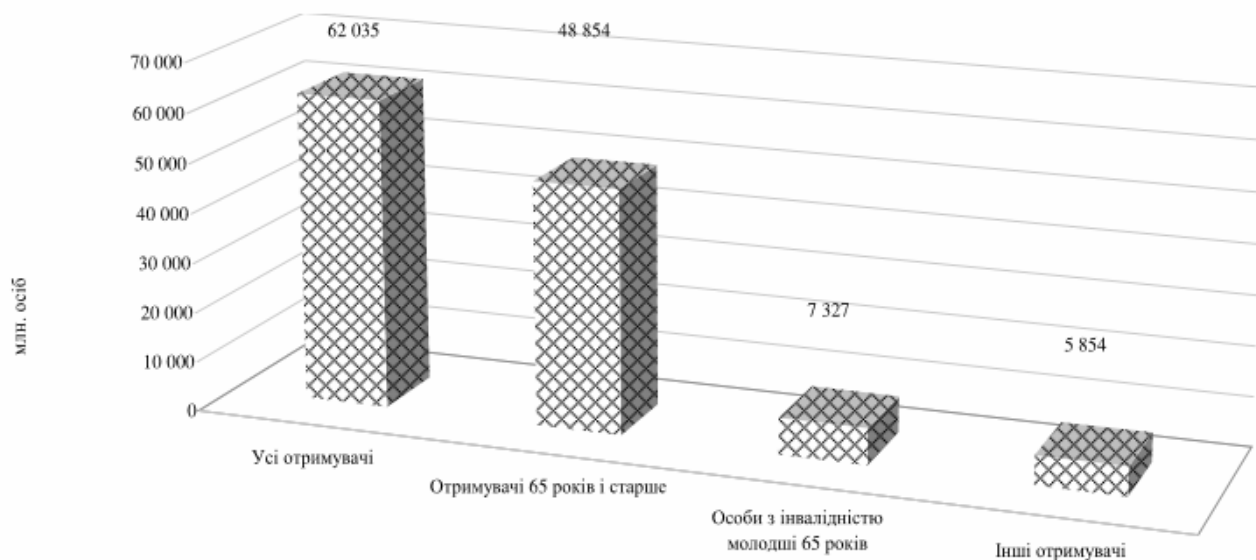
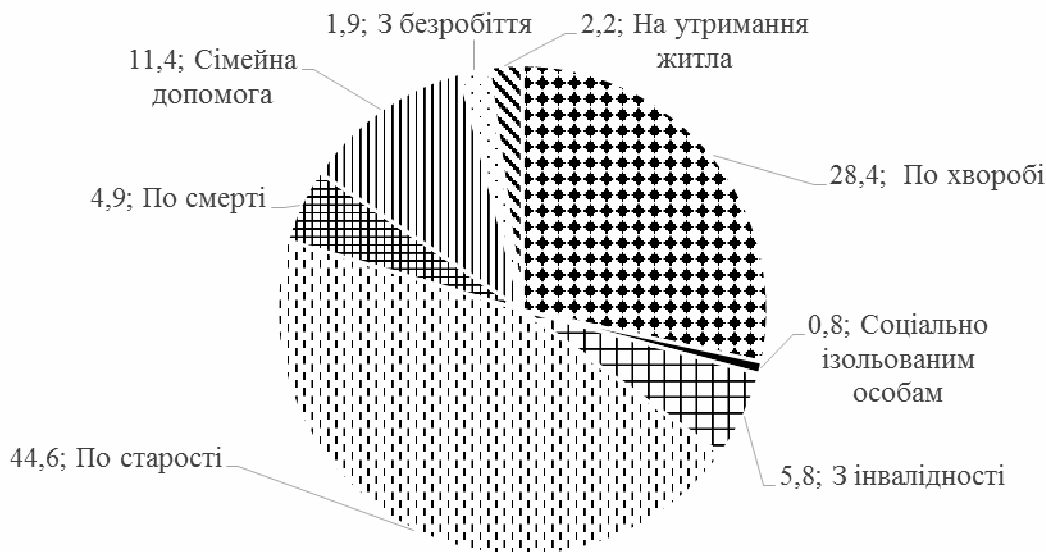

Рис. 4. Отримувачі соціальної допомоги в США у червні 2021 року
(на основі опрацювання джерела [15])

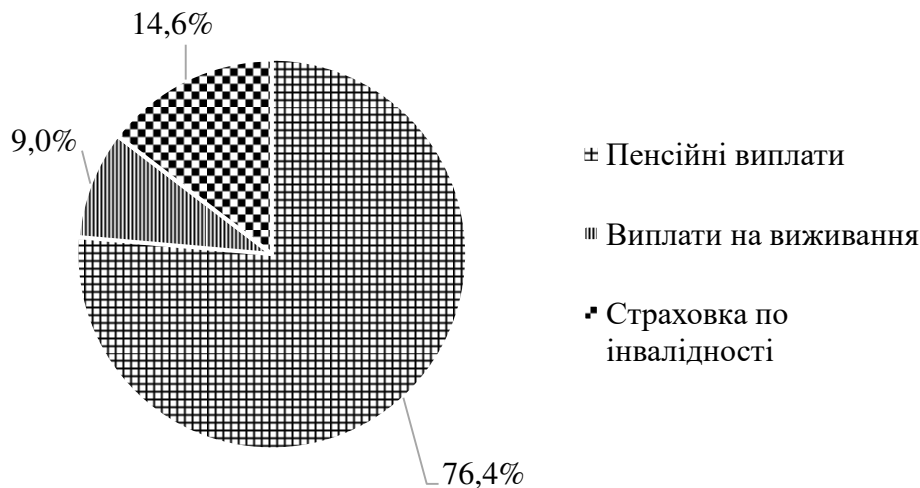
За даними рис. в числі отримувачів соціальної допомоги в США переважають особи у віці 65 років і старше, тобто те населення, яке не є працездатним і не має можливості працювати.

Цікавим є досвід надання соціальних виплат в Угорщині. Структура соціальних виплат в Угорщині наведена на рис. 5 і свідчить, як і в США, про переважання соціальних виплат саме тим категоріям населення, які не в змозі в силу їх фізичних можливостей забезпечувати себе самостійно.

Рис. 5. Видова структура соціальної допомоги в Угорщині в 2019 році, % [13]

У структурі соціальних виплат в Угорщині переважає допомога по старості та по хворобі. Тобто, це ті види допомоги, які надаються непрацездатному населенню. Це свідчить про охоплення системою соціальних виплат виключно того населення, яке не має засобів для існування та можливостей для отримання заробітку. Така ж ситуація має місце і в США (рис. 6).

Рис. 6. Структура страхових виплат в США у червні 2021 року [15]

Аналіз статистичних даних щодо рівня розвитку систем надання соціальних виплат у провідних зарубіжних країнах світу дозволив виокремити напрями удосконалення української системи соціальних виплат (табл. 8).

Таблиця 8

Напрями удосконалення української системи соціальних виплат із застосуванням зарубіжного досвіду

Країна, з якої пропонується запозичити успішний досвід	Напрямок удосконалення системи соціальних виплат
Німеччина, Швеція, Японія	Приведення розміру соціальних виплат у відповідність реальним потребам їх отримувачів
Японія, Німеччина, Угорщина	Впровадження системи загальнообов'язкового медичного страхування
Угорщина, Німеччина	Охоплення системою соціальних виплат виключно того населення, яке не має засобів для існування та можливостей для отримання заробітку та надання додаткових робочих місць для населення, здатного до праці
США, Німеччина, Угорщина	Забезпечення адресності і справедливості надання соціальних виплат за рахунок посилення контролюючих функцій органів соціального інспектування
США, Німеччина	Урізноманітнення виплат з безробіття, що обумовлює індивідуальний підхід та високий рівень захищеності від безробіття людей, які не мають альтернативних джерел доходів
Угорщина, США, Німеччина	Надання соціальної допомоги в натуральній формі та у вигляді участі в тимчасових соціальних програмах, що передбачають не тільки соціальну підтримку, а й працевлаштування та професійний розвиток
Німеччина	Забезпечення єдності та впорядкованості соціального законодавства за рахунок розробки єдиного Соціального кодексу

Таким чином, виокремлення напрямів удосконалення системи соціальних виплат на основі вивчення зарубіжного досвіду сприятиме успішному реформуванню вітчизняної системи надання соціальних виплат.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень. Таким чином, науковою новизною даного дослідження є:

уточнення сутності поняття “соціальні виплати” за рахунок визначення його місця в системі понять теорії соціального забезпечення та його розуміння як узагальнюючого поняття, що включає усі види виплат у грошовій і натуральній формах, що мають соціальний характер і спрямовані на захист населення від усіх видів соціальних ризиків.

уточнення підходу щодо впровадження зарубіжного досвіду надання соціальних виплат в Україні за рахунок обґрунтування напрямів його застосування на основі аналізу статистичних даних країн, досвід яких є доцільним для використання, що сприятиме підвищенню впорядкованості процедури надання соціальних виплат та забезпеченню адресності, справедливості, своєчасності та ефективності їх надання.

Перспектива подальших наукових досліджень у даному напрямі полягає у розробці механізму реформування системи соціальних виплат на засадах успішних зарубіжних практик розвитку соціальної сфери.

Список літератури.

1. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. Київ : Олан, 2004. 312 с.
2. Велисар Т.І. Державна соціальна допомога як елемент системи соціального захисту населення: реалії та перспективи удосконалення. Економіка та держава. 2015. № 12. С. 100-103.
3. Вітер В. І. Теоретичні засади системи соціального захисту в Україні. Формування ринкових відносин в Україні. 2009. № 11. С. 169-176.
4. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. Київ : ЮрінкомІнтер. 2004. 336 с.
5. Мандибура В. Соціальна політика держави та її структурні складові. Україна: аспекти праці. 2000. № 7. С. 21-23.
6. Загранпортал. URL: <https://zagranportal.ru/germaniya/zhizn/sotcialnoe-obespechenie-v-germanii.html>.
7. Офіційний сайт Федерації профспілок Білорусі. URL: <https://1prof.by/news/v-mire/v-kitae-12-v-velikobritanii-28-skolko/>
8. Довідник “Соціальна політика Швеції”. URL: https://spravochnick.ru/socialnaya_rabota/suschnost_i_principy_socialnoy_politiki/socialnaya_politika_shvecii/
9. Офіційний сайт Національної ради охорони здоров'я і соціального забезпечення Швеції. URL: <https://www.socialstyrelsen.se/en/statistics-and-data/statistics/>
10. Сайт “Бізнес, робота і життя в Німеччині”. URL: <https://ru-geld.de/benefits/10>.
11. Офіційний сайт Федерального статистичного управління Німеччини. Соціальна статистика. URL: https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Social-Statistics/_node.html;jsessionid=AD24F08ADE7FB6F2E1E46F1145A0E00C.live741.
12. Офіційний сайт Бюро статистики Японії. URL: <https://www.e-stat.go.jp/en/stat-search/files?page=1&layout=datalist&toukei=00200502&tstat=000001149946&cycle=0&year=20210&month=0&tclass1=000001149947>.
13. Офіційний сайт Центрального статистичного управління Угорщини. URL: <https://www.ksh.hu/stadat?lang=hu&theme=szo>.

14. Сайт штату Нью-Йорк. Страхові виплати штату Нью-Йорк з безробіття. URL: <https://access.nyc.gov/ru/programs/nys-unemployment-insurance/>
15. Офіційний сайт Управління соціального забезпечення США. URL: https://www.ssa.gov/policy/docs/quickfacts/stat_snapshot/.
16. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. Державні соціальні стандарти. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html>.

References.

1. Bojko, M.D. (2004), *Pravo sotsial'noho zabezpechennia Ukrainy* [The right of social security of Ukraine], Olan, Kyiv, Ukraine.
2. Velyksar, T.I. (2015) "State social assistance as part of the social protection system: realities and prospects of improvement", *Ekonomika ta derzhava*, no. 12, pp. 100-103.
3. Viter, V.I. (2009) "The theoretical basis of the social security system in Ukraine", *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 11, pp. 169-176.
4. Kolodij, A.M. and Olijnyk, A.Yu. (2004), *Prava liudyny i hromadianyna v Ukraini* [Human and civil rights in Ukraine], YurinkomInter, Kyiv, Ukraine.
5. Mandybura, V. (2010) "Social policy and its structural components", *Ukrayina: aspektypratsi*, no. 7, pp. 21-23.
6. Foreign portal (2021), available at: <https://zagranportal.ru/germaniya/zhizn/sotcialnoe-obespechenie-v-germanii.html> (Accessed 4 September 2021).
7. Official site of the Federation of Trade Unions of Belarus (2021), available at: <https://1prof.by/news/v-mire/v-kitae-12-v-velikobritanii-28-skolko/> (Accessed 30 September 2021).
8. Swedish Social Policy Handbook (2021), available at: https://spravochnick.ru/socialnaya-rabota/suschnost_i_principy_socialnoy_politiki/ / [socialnaya_politika_shvecii/](https://spravochnick.ru/socialnaya-politika_shvecii/) (Accessed 30 September 2021).
9. Official website of the Swedish National Health and Welfare Council (2021), available at: <https://www.socialstyrelsen.se/en/statistics-and-data/statistics/> (Accessed 30 September 2021).
10. Site "Business, work and life in Germany" (2021), available at: <https://rugeld.de/benefits/10>. (Accessed 30 September 2021).
11. Official site of the Federal Statistical Office of Germany. Social statistics (2021), available at: https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Social-Statistics/_node.html; `jsessionid = AD24F08ADE7FB6F2E1E46F1145A0E00C.live741` (Accessed 30 September 2021).
12. Official website of the Bureau of Statistics of Japan (2021), available at: <https://www.e-stat.go.jp/en/stat-search/files?page=1&layout=datalist&toukei=00200502&tstat=000001149946&cycle=0&year=20210&month=0&tclass1=000001149947> (Accessed 30 September 2021).
13. Official site of the Central Statistical Office of Hungary (2021), available at: <https://www.ksh.hu/stadat?lang=hu&theme=szo> (Accessed 30 September 2021).
14. Official site of State of New York. New York Unemployment Insurance Payments (2021), available at: [http://access.nyc.gov/ru/programs/nys-unemployment-insurance/](https://access.nyc.gov/ru/programs/nys-unemployment-insurance/) (Accessed 30 September 2021).
15. Official site of the US Social Security Administration (2021), available at: [http://ssa.gov/policy/docs/quickfacts/stat_snapshot/](https://www.ssa.gov/policy/docs/quickfacts/stat_snapshot/) (Accessed 30 September 2021).
16. Official site of the Ministry of Social Policy of Ukraine. State social standards (2021), available at: <https://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html> (Accessed 30 September 2021).

Стаття надійшла до редакції 11.10.2021 р.